

Πώς η Ευρώπη κατέκτησε τον κόσμο

Τα λάφυρα μιας μονοσήμαντης εστίασης στον πόλεμο

Γράφει ο: Philip T. Hoffman

Μεταξύ 1492 και 1914, οι Ευρωπαίοι κατέλαβαν το 84% του πλανήτη [1], ιδρύοντας αποικίες και εξαπλώνοντας την επιρροή τους σε κάθε κατοικημένη ήπειρο. Αυτό δεν ήταν αναπόφευκτο. Στην πραγματικότητα, εδώ και δεκαετίες, ιστορικοί, κοινωνικοί επιστήμονες και βιολόγοι έχουν αναρωτηθεί: Γιατί και πώς η Ευρώπη ανέβηκε στην κορυφή [2], ακόμα και όταν κοινωνίες στην Ασία και τη Μέση Ανατολή ήταν πολύ πιο προηγμένες;

Μέχρι στιγμής, οι ικανοποιητικές απαντήσεις ήταν ασαφείς [3]. Αλλά το ερώτημα αυτό είναι υψίστης σημασίας, δεδομένου ότι η ισχύς της Ευρώπης καθόρισε από το ποιος έκανε το δουλεμπόριο [4] μέχρι το ποιος πλούτισε ή παρέμεινε βυθισμένος στη φτώχεια.

Θα μπορούσε κανείς να σκεφτεί τους λόγους για την κυριαρχία της Ευρώπης ως προφανείς: Οι Ευρωπαίοι ήταν οι πρώτοι που βιομηχανοποίησαν [5], και ήταν άτρωτοι σε ασθένειες, όπως η ευλογιά [6], που κατέστρεψε αυτόχθονες πληθυσμούς. Αλλά ο τελευταίος αυτός λόγος από μόνος του δεν μπορεί να εξηγήσει την κατάκτηση της Αμερικής, δεδομένου ότι πολλοί νέοι ιθαγενείς Αμερικανοί πολεμιστές επέζησαν από τις επιδημίες. Και αυτό δεν εξηγεί τον αποικισμό της Ευρώπης από την Ινδία [7], δεδομένου ότι οι Ινδοί είχαν παρόμοια ανοσία. Η εκβιομηχάνιση επίσης δεν ανταποκρίνεται ως εξήγηση: Οι Ευρωπαίοι είχαν πάρει τον έλεγχο σε πάνω από το 35% του πλανήτη, ακόμη και πριν αρχίσουν να βιομηχανοποιούνται. Φυσικά, το προβάδισμα των Ευρωπαίων στην ανάπτυξη της τεχνολογίας των όπλων, των οπλισμένων πλοίων και των οχυρώσεων ήταν κρίσιμο. Αλλά όλοι οι άλλοι μεγάλοι πολιτισμοί της Ασίας είχαν την ίδια τεχνολογία μαρτυρίου, και πολλοί από αυτούς πολέμησαν με πυροβόλα όπλα.

Οπότε, τι ήταν αυτό που συνέβαλε στην επιτυχία της Ευρώπης; Κυρίως, προέρχεται από τα κίνητρα που αντιμετώπισαν οι πολιτικοί ηγέτες στην Ευρώπη [8] - κίνητρα που τους οδήγησαν όχι μόνο να κάνουν πόλεμο, αλλά και να ξοδεύουν τεράστια ποσά σε αυτόν. Ναι, οι Ευρωπαίοι μονάρχες έχτισαν παλάτια, αλλά ακόμη και το τεράστιο παλάτι στις Βερσαλλίες κόστισε στον βασιλιά Λουδοβίκο 14^ο λιγότερο από το 2% των φορολογικών εσόδων του. Το υπόλοιπο πήγε για να διεξάγει πολέμους [9]. Ο ίδιος και οι άλλοι βασιλείς στην Ευρώπη είχαν ανατραφεί από την παιδική ηλικία τους να επιδιώκουν τη δόξα στο πεδίο της μάχης, ωστόσο δεν υφίσταντο κανένα από τα εμπλεκόμενα κόσθη - ούτε καν τον κίνδυνο να χάσουν

τους θρόνους τους μετά από μια ήττα. Ηγέτες αλλού αντιμετώπιζαν ριζικά διαφορετικά κίνητρα, που κράτησαν πολλούς από αυτούς αδύναμους στρατιωτικά. Στην Κίνα, για παράδειγμα, οι αυτοκράτορες ενθαρρύνονταν να κρατούν χαμηλά τους φόρους και να προσέχουν την διαβίωση των ανθρώπων, αντί να επιδιώκουν το είδος της στρατιωτικής δόξας που ήταν εμμονή για τους Ευρωπαίους βασιλιάδες.

Γι' αυτό και για μια σειρά άλλων λόγων, οι ηγέτες εκτός της Ευρώπης δεν θα μπορούσαν να φτάσουν τις καινοτομίες της Ευρώπης στην καινοτομία του πολέμου. Τα τεράστια χρηματικά ποσά που πλημμύριζαν τις μάχες στην Ευρώπη [11] έδωσαν στους στρατιωτικούς ηγέτες την ευελιξία να αγοράσουν νέα όπλα και θωρηκτά και να δοκιμάσουν νέες τακτικές, οχυρώσεις και μεθόδους προμήθειας. Κατά την διαδικασία, έμαθαν από τα λάθη τους και βελτίωσαν τις τεχνολογίες τους. Και επειδή οι ευρωπαϊκές χώρες ήταν μικρές και γεωγραφικά κοντά, θα μπορούσαν εύκολα να μάθουν από τα λάθη των αντιπάλων τους και να αντιγράψουν τις βελτιώσεις τους. Για παράδειγμα, όταν ο Σουηδός βασιλιάς Γουσταύος Αδόλφος κατασκεύασε ένα από τα πρώτα πολεμικά πλοία με δύο καταστρώματα το 1628, βυθίστηκε αμέσως, αφότου απέπλευσε. Αλλά το σουηδικό ναυτικό και άλλες ναυτικές δυνάμεις σε όλη την Ευρώπη έμαθαν γρήγορα από αυτή την αποτυχία, και από τον 18^ο αιώνα έφτιαχναν πολεμικά πλοία με δύο ή περισσότερα οπλισμένα καταστρώματα που όχι μόνο ήταν σταθερά, αλλά είχαν επίσης μεγαλύτερο βεληνεκές και ήταν πιο ευέλικτα από ό, τι τα πολεμικά πλοία του 17^{ου} αιώνα.

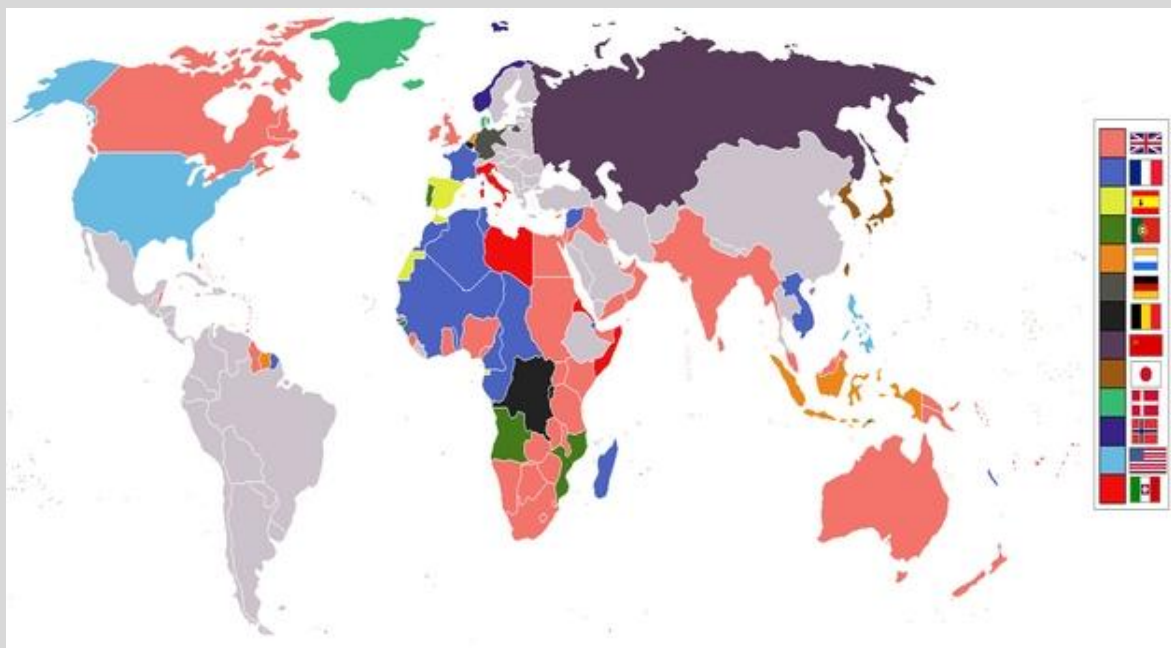
Έξω από την Ευρώπη, οι πολιτικές και στρατιωτικές συνθήκες συγκράτησαν τις πολεμικές καινοτομίες, ιδίως τη νέα τεχνολογία του μπαρουτιού, από το να προχωρήσει με τον ίδιο αδιάκοπο ρυθμό. Η Κίνα, για παράδειγμα, είχε πολύ λιγότερα φορολογικά έσοδα να δαπανήσει για τον στρατό από όσο είχαν οι Ευρωπαίοι. Στα τέλη του 18^{ου} αιώνα, ο κατά κεφαλήν φόρος ήταν 15 φορές υψηλότερος στην Γαλλία από όσο στην Κίνα, και 40 φορές υψηλότερος στην Αγγλία, και πολλά από τα χρήματα των φορολογουμένων που μάζευε η Κίνα δεν πήγαιναν προς νέες μορφές μάχης αλλά για να βοηθήσουν τοξότες με άλογα, οι οποίοι ήταν πολύ πιο αποτελεσματικοί από ό, τι οι μουσκετοφόροι στην καταπολέμηση των νομάδων, οι οποίοι ήταν από καιρό ο σημαντικότερος εχθρός της Κίνας. Έτι περαιτέρω, η Κίνα ήταν συχνά η κυρίαρχη δύναμη στην Ανατολική Ασία, οπότε λιγότεροι ανταγωνιστές τολμούσαν να την αμφισβητήσουν, πράγμα που σήμαινε ότι δεν είχε πολλά κίνητρα για να ξοδεύει μεγάλα ποσά για τον στρατό της. Ως εκ τούτου, υπήρχε απλά λιγότερη χρήση πυροβόλων όπλων στην Ανατολική Ασία.

Η Ευρώπη, αντίθετα, δεν είχε καμία τέτοια κυρίαρχη δύναμη. Και μόλις οι Δυτικοευρωπαίοι πήραν το προβάδισμα στην προώθηση της τεχνολογίας της πυρίτιδας, ήταν

δύσκολο για την Κίνα να καλύψει την διαφορά. Το κέντρο της προόδου ήταν μια ήπειρος μακριά.

Η στρατιωτική πρωτοπορία της Ευρώπης συνεχίστηκε μέχρι τον 19^ο αιώνα. Τα φορολογικά έσοδα αυξήθηκαν καθώς η Ευρώπη βιομηχανοποιείτο, και οι καινοτομίες από την Βιομηχανική Επανάσταση -η εφαρμοσμένη επιστήμη και τεχνολογία- κατέστησαν δυνατό στους Ευρωπαίους να βελτιώσουν την τεχνολογία τους, όχι μόνο διεξάγοντας πολέμους, αλλά και με την διεξαγωγή έρευνας, η οποία μεγέθυνε ό, τι οι Ευρωπαίοι είχαν μάθει στο πεδίο της μάχης.

Κατά το 1914, η Ευρώπη δεν είχε πετύχει μόνο παγκόσμια στρατιωτική κυριαρχία, είχε επίσης ισχυρά κράτη που μπορούσαν να συσσωρεύσουν τεράστια ποσά φορολογικών εσόδων για τη χρηματοδότηση πολέμων. Στην Γαλλία [12] και τη Γερμανία [13], το πραγματικό κατά κεφαλήν φορολογικό έσοδο αυξήθηκε 15 φορές ή και περισσότερο κατά τη διάρκεια των δύο προηγούμενων αιώνων. Αυτή η τεράστια φοροδοτική ικανότητα έκανε πολύ περισσότερα από όσα μπορεί να εξηγηθούν από τα υψηλότερα κατά κεφαλήν εισοδήματα που έφερε η εκβιομηχάνιση στην Ευρώπη. Ήταν το αποτέλεσμα του ίδιου είδους μάθησης που προώθησε την τεχνολογία του μπαρουτιού. Η μόνη διαφορά ήταν ότι εδώ η μάθηση αφορούσε στα οικονομικά και όχι τη στρατιωτική τεχνολογία, και οι ανταμοιβές πήγαν σε πολιτικούς ηγέτες, οι οποίοι διαπραγματεύτηκαν με επιτυχία με τις ελίτ για να ενισχύσουν τα φορολογικά έσοδα. Οι ηγέτες τότε χρησιμοποίησαν το πρόσθετο φορολογικό έσοδο, για να επεκτείνουν και να εξοπλίσουν τους στρατούς και το πολεμικό ναυτικό τους.

Χάρτης των αυτοκρατοριών και των αποικιών στον κόσμο το 1920.

Η ικανότητα της Ευρώπης να φορολογεί δεν είναι μικρό επίτευγμα. Η Κίνα δεν θα μπορούσε να μαζέψει ισοδύναμα φορολογικά έσοδα, ακόμη και κατά τον 19^ο αιώνα. Και οι χώρες στην υποσαχάρια Αφρική σήμερα εξακολουθούν να στερούνται της βασικής ικανότητας να φορολογούν, κάτι που τις εμποδίζει από το να παρέχουν ασφάλεια και άλλα βασικά δημόσια αγαθά προς τους πολίτες τους.

Η Ευρώπη είχε ένα ακόμη πλεονέκτημα επίσης: Οι επιχειρηματίες της ήταν ελεύθεροι να χρησιμοποιούν την τεχνολογία της πυρίτιδας, για να διοργανώνουν αποστολές κατάκτησης, εμποικισμού και στρατιωτικοποιημένου εμπορίου. Αν και συνήθως απαιτείτο επίσημη άδεια για να ξεκινήσει ένα ταξίδι, οι επιχειρηματίες συχνά ενθαρρύνονταν από Αρχές πρόθυμες να βρουν πλούτη στο εξωτερικό. Και δεν είχαν κανένα πρόβλημα να αποκτήσουν όπλα ή να βρουν σκληρούς από τις μάχες βετεράνους για να εκπαιδεύσουν τους στρατιωτικά αρχάριους που εντάσσονταν στις επιχειρήσεις τους. Μέχρι τον 17^ο αιώνα, τέτοιες ιδιωτικές αποστολές είχαν γεννήσει γιγαντιαίες επιχειρήσεις που συγκέντρωσαν τεράστια ποσά στις ανθίζουσες κεφαλαιαγορές της Ευρώπης για τη χρηματοδότηση των επιχειρήσεων στο εξωτερικό, επιχειρήσεων όπως η Ολλανδική Εταιρεία Ανατολικών Ινδιών, η οποία δεν ήταν μόνο ένας ιδιωτικός βραχίονας της ολλανδικής εξωτερικής πολιτικής αλλά και η πρώτη επιχείρηση που εξέδωσε εμπορεύσιμες μετοχές.

Μια τελική διαφορά μεταξύ της Ευρώπης και του υπόλοιπου κόσμου έγκειται στην πολιτική ιστορία. Από το 221 π.Χ. και μετά, η Κίνα ενώθηκε λίγο-πολύ σε μια μεγάλη αυτοκρατορία. Η κινεζική αυτοκρατορία ανέπτυξε σύντομα μια συγκεντρωτική γραφειοκρατία που τράβηξε τις τοπικές ελίτ μέσα στον κρατικό μηχανισμό και τους έδωσε ένα μερίδιο στην επιβίωση της αυτοκρατορίας. Οι ανταμοιβές της κρατικής υπηρεσίας βοήθησαν να κρατηθεί ενωμένη η αυτοκρατορία, και εφ' όσον η αυτοκρατορία ήταν ισχυρή και ενωμένη, άλλες δυνάμεις της Ανατολικής Ασίας δίσταζαν να της επιτεθούν. Αυτό σήμαινε ότι η Κίνα δεν είχε κίνητρα να αναζητήσει νέες ευκαιρίες ή εχθρούς.

Η Δυτική Ευρώπη, αντίθετα, δεν παρουσίασε τέτοια διαρκή ενοποίηση μετά την κατάρρευση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Αυτό που υπέμεινε, αντίθετα, ήταν αιώνες πολέμου από ομάδες πολεμιστών, των οποίων οι ηγέτες έμοιαζαν με πολέμαρχους της σύγχρονης εποχής. Η αδιάκοπη μάχη έφτιαχνε ηγέτες που ήταν νικητές στον πόλεμο. Η σύγκρουση παρήγαγε επίσης διαρκείς εχθρότητες μεταξύ των ηγετών και των οπαδών τους, εχθρες που τελικά εξελίχθηκαν σε διαρκή πολιτικά σύνορα. Ήταν τέτοια η κακή πίστη -και όχι η φυσική γεωγραφία- που εμπόδιζε τον καθένα ηγέτη από το να ενώσει ποτέ τη Δυτική Ευρώπη με τον τρόπο που η διαρκής αυτοκρατορία επικρατούσε για αιώνες στην Κίνα.

Μακροπρόθεσμα, οι νικητές στη Δυτική Ευρώπη ήταν οι στρατιωτικοί ηγέτες οι οποίοι έμαθαν να επιβάλουν βαριά φορολογία για τη χρηματοδότηση των μαχών τους, και ως εκ τούτου, η Ευρώπη κατέληξε με βασιλιάδες που ξόδευαν φαραωνικά ποσά στον πόλεμο και οι οποίοι δεν είχαν, σύμφωνα με τα λόγια του Μακιαβέλι, «κανένα αντικείμενο, σκέψη ή επάγγελμα, άλλο εκτός από τον πόλεμο».

Χωρίς μια **εμμονική εστίαση στον πόλεμο** και την εξαιρετική **ικανότητα να φορολογούν**, μπορεί ποτέ να μην υπήρχαν ευρωπαϊκές αυτοκρατορίες. Οι πόλεμοι και οι φόροι που σπαταλήθηκαν γι' αυτούς, έδωσαν στους Ευρωπαίους ένα τεράστιο προβάδισμα στην στρατιωτική τεχνολογία. Αυτό ενεργοποίησε τις κατακτήσεις τους, και τους επέτρεψε να κρατήσουν υπό έλεγχο τους αυτόχθονες πληθυσμούς χωρίς να σταθμεύει μεγάλος αριθμός ευρωπαϊκών στρατιωτών στο εξωτερικό. Χωρίς αυτά τα πλεονεκτήματα, οι Ευρωπαίοι θα μπορούσαν να έχουν γίνει πλούσιοι ούτως ή άλλως -και ίσως ακόμη και να βιομηχανοποιηθούν νωρίς- αλλά δεν θα είχαν κυριαρχήσει στον κόσμο το 1914.

Σύνδεσμοι:

- [1] <https://www.foreignaffairs.com/reviews/2015-08-13/why-did-europe-conquer...>
- [2] <http://press.princeton.edu/titles/10452.html>
- [3] <https://www.foreignaffairs.com/articles/europe/1962-10-01/farewell-empire>
- [4] <https://www.foreignaffairs.com/reviews/capsule-review/1998-03-01/slave-t...>
- [5] <https://www.foreignaffairs.com/reviews/review-essay/1998-03-01/geography...>
- [6] <https://www.foreignaffairs.com/reviews/capsule-review/1999-05-01/born-di...>
- [7] <https://www.foreignaffairs.com/search?q=india>
- [8] <https://s3-us-west-1.amazonaws.com/hss-prod-storage.cloud.caltech.edu/pe...>
- [9] <https://www.foreignaffairs.com/reviews/review-essay/why-they-fought>
- [10] https://en.wikipedia.org/wiki/Indian_Rebellion_of_1857
- [11] <https://s3-us-west-1.amazonaws.com/hss-prod-storage.cloud.caltech.edu/pe...>
- [12] <https://www.foreignaffairs.com/search?q=france>
- [13] <https://www.foreignaffairs.com/search?q=germany>

Δημοσιευμένο στο Foreign Affairs, The Hellenic Edition στις 12-10-2015